

СТАНОВИЩЕ

от **Радослав Димитров Радев, проф. д-р във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование 2. Хуманитарни науки в професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Българска литература (Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война)

Автор: Велика Атанасова Гюлемерова

Тема: Блудният син в българската литература (Прозата от Освобождението до 80-те години на XX век)

Научен ръководител: доц. дфн Иван Тодоров Русков, ПУ „Паисий Хилендарски”

1.Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № Р33-1382 от 10.04.2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: **Блудният син в българската литература (Прозата от Освобождението до 80-те години на XX век)** за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки в професионално направление 2.1. Филология докторска програма Българска литература (Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война). Автор на дисертационния труд е **Велика Атанасова Гюлемерова** – докторантка в редовна форма на към катедра История на литературата и сравнително литературознание с научен ръководител **доц. дфн Иван Тодоров Русков от ПУ „Паисий Хилендарски”**.

Представеният от Велика Атанасова Гюлемерова и от съответната катедра, в която е зачислена комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи: молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд; автобиография в европейски формат; нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’); заповеди за записване в докторантура, прекъсване на обучението (поради майчинство) и за продължаване на обучението; заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността с успех Отличен (6.00); протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на

процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд; дисертационен труд; автореферат; списък на научните публикации по темата на дисертацията; копия на научните публикации; декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи; справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет. Докторантът е приложил 6 публикации по темата на дисертационния труд.

2. Актуалност на тематиката.

Дисертационният труд има за обект изследването на притчата за Блудния син и с това става част от една знакова и важна линия в българското литературознание, което си поставя за цел да открие как Библията от функционална религиозност се трансформира в естетическа и сюжетноорганизираща, жанрова и повествователна база за родната литература. Процесът на изследване не е завършил и едва ли някога ще бъде завършен, поради което подобни теми винаги ще бъдат актуални и знакови за нашата наука. Силата на тази дисертация е в това, че жанровата идея за притчата добива универсалност, така че да постига в единство естетическата, етическата, психологическата и социалната страна на проблема за завръщането и в по-голяма степен за незавръщането. Подобен подход прави докторантката терминологично свободна, за да определя притчата спрямо задачите и целите на изследването си като „схемата блудния син”(с.71), „блудността” (с.72), „притчов модел” (с.74) и т.н. Велика Гюлемерова се насочва само към българската проза, но дръзва да намери свой мисловен, емоционален и систематичен път към класически текстове в българската литература, за които има вече изказани и написани много критически текстове. В тази връзка тя е проявила две изследователски дарби: 1) сполучлив интерпретаторски подход към българската проза с прекрасно чувство за текста, като откроява творбите смислово, без да ги облича във външна тенденциозност; 2) задълбочен поглед върху изследванията по проблема в българското литературознание и критика, така че да не остане обсебена от чуждите мнения, а да ги преобрази в собствена мисловна енергия. Тези две страни на изследването по принцип трудно се балансират, но за докторантката събирането им е не само продуктивно, но и удоволствено.

3. Познаване на проблема.

Самият избор на темата, за който виждам добра съгласуваност между докторанта и научния ръководител, показва наличието на изследователска перспектива на проблема и същевременно разумно ограничение на изследователските полета, за да има по-

висока степен на концентрация. Търсенето на етичните, естетическите, психологическите и социалните измерения на притчата на Блудния син в различни художествени текстове е осъществено съобразно спецификата на тези текстове, поради което притчата е видяна като разтварящ се сюжетен и смислов модел, за което допринася и теоретичното му изясняване с търсене на повече гледни точки към него. Самата идея да се вземе постановката на Сергей Аверинцев, че притчата е „хитро” съчетание на думи, показва, че докторантката търси повече приспособимостта на този жанр, способността му да отдава себе си в други жанрови форми, и то най-вече разказа, повестта и романа до степен на постигане на пълна трансформация. Докторантката обаче добре усеща докъде може да върви, така че да улови притчата, преди тя да се е разтворила напълно в по-големите повествователни форми. Подходът ѝ е оригинален, изборът на художествени текстове за открояване на проблема е уместен, а бих казал даже и находчив особено с това, че не се следва хронологична рамка. Намирам този подход за удачен, тъй като българската литературна история вече е доста уморена от хронология, дори и обратна. По пенчославейковски ще каже, че когато река Янтра тече обратно, то не е за да броим изгубеното време, а за да отидем отвъд случването. Ето това отиване отвъд случването е сполуката в изследователския подход на Велика Гюлемерова.

4. Методика на изследването.

Обяснимо е, че при избора на толкова художествени текстове докторантката предпочита сравнително-типологичния анализ, който премисля притчата за Блудния син чрез стратегията на противоречието – не във варианта на завръщането, а в трагичното измерение на незавръщането. По този начин притчата разширява пространствените си измерения от дом до отечество. Това умело използване на противоречието позволява проблемът да се види по хегелианския модел като нещо „в себе си”, „за другото” и нещо „за себе си”. Именно поради това най-добре е постигнато извеждането на проблема при анализа на „Време разделно” на Антон Дончев. В този случай методологията на дисертацията е най-добре проявена, без да подценявам другите анализи.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите.

Велика Гюлемерова се стреми към ясни и убедителни постановки. Тя съумява да направи точен анализ на постигнатото преди нея по проблема, да постигне

характеристика от нова гледна точка, да се концентрира върху значимостта на проблема, като го съотнесе към различни художествени текстове. Нейната тема досега е била загатвана и фактологично откроявана в литературната история и критика, но в такъв мащаб за първи път е разгърната, и то в значителен период от Освобождението до 80-те години на XX век. Нейният принцип не се основава на приемането на една матрица, за да се каже, че тук е така и тук е така, а да се види как една притча като Блудния син може да кореспондира с различни мотиви. Така притчата за Блудния син не се утвърждава спрямо дадена религиозна рамка, та била тя и библейски, а според възможността естетическото да я освободи, а защо ме съблазнява да кажа, и разтвори, в такава степен, че да го чувстваме спрямо живота, а не спрямо канона. По този начин Велика Гюлемерова ползва жанра до такава степен, доколкото той ѝ позволява да види чрез него кризите на националното самосъзнание и идентичност, но не за да конструира трагизма на българското битие, а за да ни лиши (съзнателно въвеждам тази по-крайна по смисъла си дума) от песимизма, с който го преценяваме. Изглежда, младите хора ни учат да пипаме горещото, без да се парим. Това важи и за болезненото ни чувство към политическото, осмислено от гледната точка на религиозното световъзприемане. Дори смятам, че по отношение на връзката на притчата за Блудния син с политическия и идеологическия аспект, проявен в романи като „Гютюн” на Димитър Димов, докторантката е могла да действа и мисли по-смело. Вярно е, че в този роман е ползван притчовият и приказният модел (постановки на Светлозар Игов), но още по-ясно е, че писателят следва сюжетния модел на буржоазния роман за пътя на плебея към висшето общество (с. 74), при който измерението за Блудния син се означава по-скоро като социален модел на парвенюто, който излиза от една среда и влиза в друга, без да иска да се върне към предходната. Годината на раждането на Борис Морев – 1908 г., която е и историческа дата, известява според Барутчиев идването на парвенютата, които са социален модел на Блудния син. В този смисъл мотивът за Блудния син не може да се тълкува отвъд идеята за парвенюто, съзнателно подчертано от автора спрямо битието на Борис Морев. Оттук и проблемът на българското общество – през период от 40-те и 50-те години в обществото ни изплуват парвенюта – Блудните синове на българските родове, които не се връщат никога оттам, откъдето са тръгнали, т.е. нямат нито бащи, нито майки. Изненадан съм, че Велика Гюлемерова не тълкува този очевиден проблем, и то при условие, че тя има чувствителност точно към тази страна на проблематиката от дисертацията си. Бих казал дори, че това е силната ѝ страна. Още повече, че неин

научен ръководител е доц. Иван Русков – ученият, който от детайла прави вселена. Като изследвач тя е значително разкрепостена, не робува на критически формули, с които сме характеризирали художествените текстове, цитира свободно, а на места пуска в ход и остроумието си (с. 185). Колко зряло тя подхожда към „Гераците” на Елин Пелин и в момента, когато характеризира Йордан Герака, за да ни убеди, че в „Гераците” „домът е богат, но това богатство е само материално, не и духовно” (с. 82), пропуска една от гениалните находки на Елин Пелин. Моментът, когато старият Герак си премисля, че дяволът е отворил дюкян в душите на децата му, и той се втренчил надолу към селото – в очите му е църквата с „четирите високи стройни тополи”, но храмът не е душата и сърцето му; може би, ако беше, щеше да намери спасение. В интерес на истината обаче трябва да се каже, че тези моменти правят впечатление тъкмо защото в други случаи докторантката намира много верен път към детайла. Така например разсъжденията ѝ за баба Марга са находчиви, оригинални и пробуждащи (с. 100 – 101). Макар да са в посоката на това, което утвърждава Никола Георгиев, те са свидетелство за друго, ново и освежаващо мислене. В такива случаи смятам, че докторантката има възможности да е по-дръзка, защото има интерпретаторски възможности, живее с текста, дори и под възглавницата да го сложи, ще сънува пътищата на мисълта. Когато поставя дякон Викентий в посоката на Блудния син, наранил и спечелил прошката на отец Йеротей, не бива това да се оставя просто така, като жълтица на пътя, а целият роман „Под игото” да се организира около дякон Викентий, който е моралната жертва на революцията, защото съзнава, че не всички средства в името на България могат да бъдат нравствени. Показателен е фактът, че Иван Вазов го изоставя в повествованието – позволява си да го остави някъде и после да внуши, че смъртта му е освобождението от вина и позор. Каква вина, когато чрез него диша нравственото начало? Тези мои разсъждения са показателни с това, че започвам да харесвам себе си – нима това не е висш атестат за умението на докторанта – без да натрапва своето „Аз” в писането, да дава шанс при четенето да се случи сполуката на другите. Това усещане се поражда от уелите съпоставителни пренасяния, понякога чрез мотив, чрез образ или чрез концептуални влизания в текста, както е проследената динамика на смисли за „вяра” и „религия” (с. 159), обогатена чрез персонажите – поп Алигорко и Еньо Теофил. Адекватността на стил и анализ бележи пътя на научното израстване на Велика Гюлемерова.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта.

Публикациите дават представа как върви научното израстване на Велика Гюлемерова. Прави впечатление, че тя започва със статия за „Време разделно” на Антон Дончев, която е една от най-добрите ѝ текстове. Това означава, че тя има предварителна подготовка и самокритичност, преди да се впусне в научното приключение. През следващата година – 2015, тя подготвя три статии, които след това стават възлови текстове в дисертационния ѝ труд. Текстовете ѝ са представени като научни доклади на важни научни форуми, което означава, че концепциите ѝ са вече в научно обръщение.

7. Авторефератът е концептуален и отразява вярно научното съдържание на дисертационния труд.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати.

Поради значимостта на дисертационния труд, препоръчвам той да бъде издаден и като книга. Така ще породи нови идеи за изследвания в българското литературознание и литературна история.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа *научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания(та) на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ. Дисертационният труд показва, че докторантката **Велика Атанасова Гюлемерова притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представена в становището за дисертационния труд, автореферата и постигнатите резултати и

приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен 'доктор'* на **Велика Атанасова Гюлемерова** в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, в професионално направление 2.1. Филология, докторска програма: Българска литература (Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война).

08.05.2017 г.

Гр. Велико Търново

Изготвил становището:

(проф. д-р Радослав Радев)